

تحدید منابع آبی و نقش آن در تهدید صلح و امنیت بین المللی

مریم رنجبر کرمانی

شرکت آب و فاضلاب، استان قم Negin_n2020@yahoo.com

چکیده:

مساله کمبود آب و تحدید منابع آبی و نقش و تاثیرى که بر تهدید صلح و امنیت بین المللی به دنبال خواهد داشت به عنوان یکی از مهمترین موضوعات و چالشهایی است که امروزه به شکل آشکاری وارد عرصه سیاست بین المللی شده و به عنوان بحران و چالشی نو ظهور ذهن جهانیان را به خود مشغول ساخته است در چند دهه گذشته، تعاریف و مفاهیم امنیت از تمرکز محدود بر روی خطرات و درگیریهای نظامی فراتر رفته و طیف گسترده ای از تهدیدات امنیتی با تمرکز ویژه بر امنیت بشری را در بر گرفته است. که در این میان آب در مرکز توجه این طیف وسیع امنیتی که شامل مسائل دیگری چون سیاسی، بهداشتی، اقتصادی، غذا، انرژی و محیط زیست می شود قرار گرفته است.^۱ در یک نگاه به ارتباط بین آب و صلح و امنیت بین المللی در درجه اول آب نه تنها بعنوان عامل و جرقه ایجاد درگیری به شمار می آید، بلکه همچنین به عنوان یک سلاح و هدف در جنگهای مسلحانه می باشد که اغلب این موضوع در مطالعات صورت گرفته در مورد رابطه بین آب و درگیری های مسلحانه نادیده گرفته شده است در این پژوهش از روش تحلیلی- توصیفی استفاده شده و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای بوده است. با توجه به تحلیل صورت گرفته میتوان گفت کمبود منابع آبی به دلایل مختلف از جمله توزیع نابرابر منابع آبی، افزایش جمعیت و تغییرات آب و هوایی و تغییر در الگوهای مصرف و... در اکثر نقاط جهان وجود داشته و در آینده با افزایش این کمبود منجر به درگیریهای بین المللی خصوصا در خاورمیانه و شمال آفریقا شده که این خود تهدید صلح و امنیت بین المللی را به همراه خواهد داشت و این مساله یکی از مهمترین مسایلی است که در حال حاضر رهبران و سیاستگذاران جهان را به فکر واداشته است.^۲

واژه های کلیدی فارسی: تحدید منابع آبی، صلح و امنیت بین المللی، مخاصمات مسلحانه، بحران آب، تنش آبی

^۱ Zeitoun, Mark, (۲۰۱۱), "The Global Web of National Water Security", Global Policy, Vol. ۲, No. ۳, Pp. ۲۸۶-۲۹۶

^۲ میرعرب، مهرداد؛ ترجمه-ی عبدالقیوم سجادی، نیم نگاهی به مفهوم امنیت، قم، فصلنامه-ی علوم سیاسی، سال سوم، شماره ۹، ۱۳۷۹، صص ۸۵-

۱. متن مقاله

آب شیرین یکی از بزرگترین چالش‌های قرن حاضر و منبعی اساسی و تفکیک ناپذیر از تمام فعالیتهای زیست محیطی و اجتماعی، از جمله تولید مواد غذایی، انرژی، حمل و نقل، دفع زباله، توسعه صنعتی و سلامت انسانی است که می‌تواند سرمنشاء بسیاری از تحولات مثبت و منفی جهان قرار گیرد. و این در حالیست که منابع آب شیرین در جهان بطور نامنظم و نابرابر توزیع شده است و برخی مناطق جهان به شدت کم آب می‌باشند. تغییرات آب و هوایی آینده به طرق مختلف و بسیاری بر دسترسی به آب تأثیر خواهند گذاشت، اگرچه ماهیت دقیق این تغییرات هنوز هم مبهم است،^۳ همچنین علاوه بر تهدید کمبود ناشی از رشد و افزایش جمعیت و تغییر سطوح توسعه و پیشرفت، خطر جدیدی ناشی از اصطلاحی با عنوان جریان گلخانه‌ای وجود دارد.^۴

نویسندگان، سیاستمداران، رهبران سازمانهای بین المللی و روزنامه نگاران مختلفی هشدار داده اند که افزایش کمبود منابع آب شیرین ممکن است به درگیریهای بین المللی منجر شود. که این خود تهدید صلح و امنیت بین المللی را به همراه خواهد داشت و این مساله یکی از مهمترین مسایلی است که جهانیان را به فکر واداشته است.^۵ شاید روشن‌ترین مثال از منطقه‌ای که در آن منابع آب شیرین پیامدهای استراتژیک داشته‌اند، خاورمیانه باشد.^۶ همانطور که میدانیم برای حفظ و حمایت از آب اقدامات مختلفی صورت گرفته است. و افزایش تقاضا برای آب در قرن بیست و یکم فشار بیشتری روی منابع آب وارد نموده و سیاستمدارها و دولت‌ها را واداشته است که مسائل مربوط به آب را در راس برنامه‌های خود قرار دهند. این پژوهش به رابطه بین آب و حقوق بین الملل با درگیریهای بین المللی و نقش آن در تهدید صلح و امنیت بین المللی و برخی از مسائل و اطلاعات در خصوص ارزیابی زمان و مکانهایی که احتمال وقوع درگیریهای مربوط به آب بیشتر است پرداخته و همچنین به بررسی ابزارهایی جهت کاهش خطرات چنین درگیریهای می‌پردازد.

روش تحقیق

در بررسی و جستجو برای پرداختن به این موضوع این نکته قابل توجه بود که تا کنون کتابی که به ارتباط کمبود منابع آب در پیوند با تهدید صلح و امنیت بین المللی به زبان فارسی، تدوین و چاپ نگردیده است و کتابهای منتشر شده و پژوهشهای انجام شده در این رابطه به زبان‌های دیگر نیز در اکثر موارد به صورت مطالعه موردی و غالباً جنبه آماری و منطقه‌ای داشته‌اند. همچنین با توجه به جستجوی صورت گرفته پایان نامه‌ای در این زمینه نیز وجود نداشت. با توجه به موارد عنوان شده نوآوری این پژوهش در بررسی ارتباط و تأثیرات متقابل کمبود آب و بحران جهانی ناشی از آن بر تهدید صلح و امنیت بین المللی به عنوان یک موضوع و چالش نوظهور جهانی می‌باشد. در این پژوهش از روش تحلیلی- توصیفی استفاده شده و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای بوده است.

تحدید منابع آبی و حقوق حاکم بر آن در عرصه بین المللی

^۲ The IPCC Scientific Assessment (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, ۱۹۹۰).

^۴ Peter H. Gleick, (۱۹۸۹), "The implications of global climatic changes for international security", Climatic Change, Vol. ۱۰, No ۱-۲, pp. ۳۰۹-۳۲۵

^۵ Tignino, Mara, (۲۰۱۰), 'Water, international peace, and security', International Review of the Red Cross, Vol. ۹۲, No. ۸۷۹, p. ۶۶۰

^۶ Thomas Naff and Ruth Matson, Water in the Middle East, Conflict or Cooperation? (Boulder: Westview Press, ۱۹۸۴)

بحث کمبود آب، تنش آبی یا راه‌های دیگر شناخت چالش‌های آینده آب به سادگی‌ای که به نظر می‌رسد نیست. کمبود آب شامل تنش آب، کم آبی و بحران آب است. مفهوم تنش آب نسبتاً جدید است. تنش آب مشکل در یافتن منابع آب شیرین برای استفاده است، که علت آن تخلیه منابع است. بحران آب وضعیتی است که در آن آب قابل آشامیدن و غیر آلوده در یک منطقه کمتر از تقاضای آن است.^۷

عوامل تأثیرگذار در کمبود آب شامل فاکتورهای مختلفی می‌باشد که در یک طبقه‌بندی کلی می‌تواند عرضه محور، تقاضا محور و ساختاری باشد. کمبود عرضه محور که بعنوان مثال در روند خشک شدن رودخانه‌ها، کاهش سطح آب‌ها و آلودگی و تخلیه جریان آب‌های زیرزمینی و سطحی و همچنین توزیع نابرابر منابع آبی را شامل می‌شود و کمبود تقاضا محور که به عنوان مثال در افزایش رشد جمعیت و تغییر الگوهای مصرف بروز و نمود پیدا می‌کند و همچنین کمبودهای ساختاری که از طریق غلبه مصرف کنندگان و کاربران قوی‌تر در استفاده از آب.

به طور کلی بحث در خصوص آب برخاسته از تلاش جهانی و بین‌المللی در باب حقوق بین‌الملل محیط زیست و بطور واقعی از دهه ۱۹۶۰ آغاز گردیده است و از این زمان بود که تحوّل حقوق محیط زیست و ذیل آن مسأله آب در حقوق داخلی و بین‌المللی به موازات هم صورت گرفته است. بررسی تحولات و توجه به مسائل آب نشان می‌دهد که هرچند نخستین جرقه‌ها و هشدارها از محافل علمی برخاسته ولی رفته رفته بحث چگونگی مدیریت منابع آب و بهره‌برداری از آب به بالاترین رده‌های تصمیم‌گیری در سطوح ملی و منطقه‌ای و بین‌المللی رسیده است. بطور کلی از شواهد و قرائن چنین بر می‌آید که هم اکنون تلاشهای بین‌المللی در جهت سازماندهی شده است که موضوع آب به عنوان یکی از مهمترین و کلیدیترین موضوعات و چالشهای انسان به مجمع عمومی سازمان ملل کشیده و سخت سیاسی شود همانطور که گفته شد در چند دهه گذشته، تعاریف و مفاهیم امنیت از تمرکز محدود بر روی خطرات و درگیریهایی نظامی فراتر رفته و طیف گسترده‌ای از تهدیدات امنیتی با تمرکز ویژه بر امنیت بشری را در بر گرفته است.

که در این میان آب در مرکز توجه این طیف وسیع امنیتی که شامل مسائل دیگری چون سیاسی، بهداشتی، اقتصادی، غذا، انرژی و محیط زیست می‌شود قرار گرفته است.^۸ عنوان شدن مطالبی مانند ضرورت ایجاد شاهراههای آبی به هم پیوسته مانند خطوط لوله انتقال گاز و نفت میان کشورها (در جهان تقریباً ۲۷۶ حوزه آبی فرا مرزی عمده وجود دارد که با عبور از ۱۴۵ کشور نزدیک به نیمی از سطح زمین را پوشش میدهد).^۹ ایجاد بازار جهانی آب، مدیریت حوزه‌های آبریز مشترک واقع در دو یا چند کشور یا ضرورت «انقلاب آبی» از زبان مسئولان سازمانها و نهادهای بین‌المللی گویای چنین حرکت مهم و حساسی است.^{۱۰}

کنوانسیون آبی سازمان ملل متحد یکی از پایه‌های اصلی در ساختار مدیریت آب در سطح بین‌المللی است این پایه و ستون که ابزاری جهت دستیابی به یک رویکرد یکپارچه در مدیریت آب ترسیم می‌کند از سه رکن اصلی تشکیل شده، به ترتیب شامل اصول مربوط به:

آب‌های بین‌المللی مشترک، حفاظت از محیط زیست و تعهد به همکاری

منابع آبی، تهدید صلح و امنیت بین‌المللی و راههای پیشگیری

بطور کلی آب بعنوان یک منبع کمیاب بوده که کشورها در اکثر نقاط جهان دچار کمبود آن و یا بحران کم آبی هستند. به همین علت می‌توان گفت آب بعنوان پتانسیلی برای تحریک جنگ و درگیری میان کشورها بوده که این مسئله می‌تواند توسط عوامل انسانی شتاب بیشتری به خود بگیرد. این سناریو در کل جدید نبوده و از تحلیل‌های مشابه در حوزه نفت ایجاد شده است.^{۱۱}

^۷-DON HINRICHSEN, FRESHWATER: LIFE BLOOD OF THE PLANET, AVAILABLE AT:

<http://www.peopleandthepланet.com/index.html@lid=۲۶۳۸۵§ion=۳۸&topic=۴۴.html>

^۸ Zeitoun, Mark, (۲۰۱۱), "The Global Web of National Water Security", Global Policy, Vol. ۲, No. ۳, Pp. ۲۸۶-۲۹۶

^۹ MacQuarrie, P., and A.T. Wolf, (۲۰۱۳), "Understanding Water Security" in Floyd, R. and R.A. Matthew, Environmental Security: Approaches and Issues, pp. ۱۶۹-۱۸۶.

^{۱۰} جهانی، عباسقلی، "سخن سردبیر"، آب و توسعه، شماره ۱، بهار ۱۳۷۶، صفحه ۳

^{۱۱} Tony Allan, (۱۹۹۸), 'Avoiding war over natural resources', ICRC Forum, Water and War, p. ۱۷

در یک نگاه به ارتباط بین آب و صلح و امنیت بین المللی در درجه اول آب نه تنها بعنوان عامل و جرقه ایجاد درگیری به شمار می آید، بلکه همچنین به عنوان یک سلاح و هدف در جنگهای مسلحانه می باشد در واقع آب را می توان هم بعنوان یک عامل تحریک کننده درگیری های مسلحانه و هم بعنوان یک سلاح و هدف برای درگیری مسلحانه خواند، که اغلب این موضوع در مطالعات صورت گرفته در مورد رابطه بین آب و درگیری های مسلحانه نادیده گرفته شده است.^{۱۲}

نتیجه گیری

آب و منابع آبی در حال حاضر به درگیری هایی بین کشورها منجر شده است و احتمال درگیری های مرتبط با آب در آینده نیز در حال افزایش است. نزاع کشورها بر سر دسترسی به منابع آب در برخی مناطق جهان بدنبال رشد جمعیت و توسعه رقابت بر سر منابع محدود آب، استفاده آب و سیستم های تامین آب بعنوان ابزار جنگ را افزایش می دهند. نیاز به آب و منابع آب شیرین در حال رشد بوده و بسیاری از کشورها در خاورمیانه و جاهای دیگر در حال حاضر از آب با سرعتی فراتر از فرآیند های طبیعی در جهت تامین مجدد آب استفاده می کنند و این به کاهش سطح آبهای زیر زمینی، متکی شدن به پروژه های آب شیرین کن گران قیمت و واردات آب از آن سوی مرزها می انجامد.

طرح ها و پروژه های عجیب و غریب که در چند دهه قبل می توانست سبب خنده شود در حال حاضر در حال اجرا یا بطور جدی مد نظر قرار گرفته است از جمله واردات آب از طریق تانکرها، خطوط لوله های آب که هزاران کیلومتر طول دارد یا انحراف و جابجایی کوه های یخی از مناطق قطبی.

تغییرات جهانی آب و هوا، تقاضای آب برای مصارف انسانی و صنعتی را افزایش داده، نیازهای آبیاری را تغییر می دهد و بطور غیر قابل پیش بینی سبب تغییر در کیفیت و دسترسی به منابع آب شیرین می شود. کشورها و مناطقی که بخش قابل توجهی از کل منابع در دسترس خود را استفاده می کنند نسبت به تغییرات جزئی در جریان یا کیفیت آب آسیب پذیرترند. همچنین کشورها یا مناطقی با وابستگی قابل توجه به آبیاری آبی یا برق آبی نسبت به تغییرات در میزان جریان آسیب پذیرند و در مورد درگیریهای مرتبط با آب آسیب پذیری زیادی نشان می دهند و در صورتیکه منابع نقش تعیین کننده ای در قدرت یک کشور داشته باشد، نقش منابع بعنوان یک هدف عملیات نظامی تصدیق شده است.^{۱۳}

خاورمیانه و خلیج فارس در معرض آسیب پذیری بسیار در ارتباط با درگیری های آبی هستند، همچنین کشورهایی معین از آفریقا، اروپا و جنوب و مرکز آسیا. با توجه به سطوح بالایی از درگیریها که در برخی از این مناطق در حال حاضر مشاهده می شود و ناتوانی کشورهای این مناطق در دستیابی به توافقات در زمینه آبهای مشترک، اختلافات مرتبط با آب در آینده نیز اجتناب ناپذیر می باشد. و زمینه های ایجاد تنش و درگیری و از بین رفتن پیوند بین کشورهای حوضه آبی مشترک را در آینده ایجاد خواهد نمود.^{۱۴}

اختلافات و درگیری بر سر رود نیل، اردن، فرات، رودخانه های آسیای مرکزی و رودخانه گنگ/براهماپوترا به علت رقابت رو به رشد برای منابع محدود آب و یا به دلیل اختلافات بر سر مالکیت و حق استفاده از این منابع احتمال وقوع بیشتری دارد.

اختلافات همچنین ممکن است بدلیل آلودگی آبهای مشترک بواسطه کشور های بالادست رودخانه های کلرادو، راین و مکونگ بوجود آیند. اختلافات مربوط به آب در بیشتر مواقع منجر به مواجهه و مذاکرات سیاسی می شوند تا درگیریهای خشونت آمیز. اما نمونه های نگران کننده اخیر از درگیریهای مربوط به آب که تمایل واضح و آشکاری به استفاده از سیستم های تامین آب بعنوان اهداف و ابزار جنگ داشته اند تحت این شرایط تامین دسترسی به آب توجیه لازم را برای وارد شدن به جنگ فراهم می کند و سیستمهای تامین آب میتواند به یک هدف غلبه نظامی تبدیل شود.^{۱۵} لذا نابرابری رو به رشد بین آب در دسترس و تقاضای آب در کشورها، ضرورت کار در جهت کاهش احتمال و پیامد های ناشی از درگیری های مرتبط با آب را ایجاب می کند.

در نتیجه متخصصان آب و آب شناسان باید شروع به جمع آوری و انتشار گسترده تر داده ها و اطلاعات مربوط به عرضه و استفاده از منابع آبی مشترک و راه های کاهش استفاده ناکارآمد آب نمایند. و نیز کارشناسان حقوق بین الملل باید درک بهتری از پیوند بین نیازهای منابع طبیعی، حاکمیت ملی و حقوق آب بدست آورند. و محققان دانشگاهی و نظامی نیاز به تلاش در ایجاد درک بهتر تهدیدات جنگی برخاسته از طیف گسترده ای از مشکلات زیست محیطی و منابع داشته و همچنین نیاز به داشتن آمادگی و تهیه ابزار های لازم برای جلوگیری از این درگیریها دارند.

^{۱۲} Tignino, Mara, op.cit, p ۶۵۳

^{۱۳} Ronnie D. Lipschutz, When Nations Clash: Raw Materials, Ideology and Foreign Policy (New York: Ballinger Publishing Co., ۱۹۸۹).

^{۱۴} پاچووا، نولینا آی، "امنیت جهانی آب: فرصتها و تهدیدها"، مترجم: محمدرضا خانی، پویا آقا سید ابوالقاسم، نشرخانیان، بهار ۹۱، صفحه ۱۵۴

^{۱۵} Malin Falkenmark, (۱۹۸۶), "Fresh waters as a factor in strategic policy and action," in Westing, Global Resources and International Conflict, pp.۸۵-۱۱۳

منابع

مقاله و پایان نامه فارسی:

- ۱- میرعرب، مهرداد؛ ترجمه-ی عبدالقیوم سجادی، نیم نگاهی به مفهوم امنیت، قم، فصلنامه-ی علوم سیاسی، سال سوم، شماره ی ۹، ۱۳۷۹، صص ۸۵-۸۰
- ۲- جهانی، عباسقلی، "سخن سردبیر"، آب و توسعه، شماره ۱، بهار ۱۳۷۶، صفحه ۵۲
- ۳- پاچوو، نولینا آی، "امنیت جهانی آب: فرصتها و تهدیدها"، مترجم: محمدرضا خانی، پویا آقا سید ابوالقاسم، نشرخانیران، بهار ۹۱، صفحه ۱۵۴

مقاله غیر فارسی:

- ۴- Zeitoun, Mark, (۲۰۱۱), "The Global Web of National Water Security", Global Policy, Vol. ۲, No. ۳, Pp. ۲۸۶-۲۹۶
- ۵- The IPCC Scientific Assessment (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, ۱۹۹۰).
- ۶- Peter H. Gleick, (۱۹۸۹), "The implications of global climatic changes for international security", Climatic Change, Vol. ۱۵, No ۱-۲, pp. ۳۰۹-۳۲۵
- ۷- Tignino, Mara, (۲۰۱۰), 'Water, international peace, and security', International Review of the Red Cross, Vol. ۹۲, No. ۸۷۹, p. ۱۱۰
- ۸- Thomas Naff and Ruth Matson, Water in the Middle East, Conflict or Cooperation? (Boulder: Westview Press, ۱۹۸۴)
- ۹- MacQuarrie, P., and A.T. Wolf, (۲۰۱۳), "Understanding Water Security" in Floyd, R. and R.A. Matthew, Environmental Security: Approaches and Issues, pp. ۱۶۹-۱۸۶.
- ۱۰- Tony Allan, (۱۹۹۸), 'Avoiding war over natural resources', ICRC Forum, Water and War, p. ۱۷
- ۱۱- Ronnie D. Lipschutz, When Nations Clash: Raw Materials, Ideology and Foreign Policy (New York: Ballinger Publishing Co., ۱۹۸۹).
- ۱۲- Malin Falkenmark, (۱۹۸۶), "Fresh waters as a factor in strategic policy and action," in Westing, Global Resources and International Conflict, pp. ۸۵-۱۱۳
- Burka, L.P., (۲۰۰۳), "A hypertext history of multi-user dimensions", Viewed ۵ Dec ۲۰۱۵, <http://www.ccs.neu.edu/>

Restriction of water resources and its role in threatening international peace and security

Maryam Ranjbar Kermani

Expert in charge of consumption management, Qom Water and Sewerage Company

Negin_n2020@yahoo.com

Abstract

The issue of water scarcity and limitation of water resources and the role and impact that will follow the threat to international peace and security is one of the most important issues and challenges that have clearly entered the field of international politics today and as a new crisis and challenge. The emergence of the minds of the world has preoccupied itself.

At a glance, the relationship between water and peace and international security is primarily water, not only as a trigger for conflict, but also as a weapon and target in armed conflict, which is often the case in studies. The relationship between water and armed conflict has been ignored. In this study, a descriptive analytical method has been used and the method of data collection has been library. According to the analysis, it can be said that the shortage of water resources for various reasons such as unequal distribution of water resources, population growth and climate change and changes in consumption patterns, etc. in most parts of the world and in the future with increasing this shortage will lead There have been international conflicts, especially in the Middle East and North Africa, which will pose a threat to international peace and security, and this is one of the most important issues that is currently on the minds of world leaders and policymakers.

Persian Keywords Water Resources Restriction, International Peace and Security, Armed Conflict, Water Crisis, Water Tension